

برابری آموزشی: پازل ناتمام آموزش در قرن ۲۱

مژگان محمدی مهر^۱، مهدیه خسروی^۲، مراد شاهمرادی^۳، سعید شیخی^۴

چکیده

مقدمه: برابری آموزشی فرآیندی است که همه دست‌اندرکاران آموزش به آن اندیشیده و خواستار برقراری آن در محیط تحت نظارت خود می‌باشند. هدف این پژوهش بررسی برابری آموزشی به عنوان پازل ناتمام آموزش در قرن ۲۱ می‌باشد. **روش‌ها:** این مقاله از نوع مروری است. با استفاده از موتورهای جستجوگر کلید واژه‌های برابری آموزشی، نابرابری آموزشی، عدالت آموزشی، در پایگاه داده‌های معتبر از جمله مگیران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (sid.ir)، ایراندک، مجلات تخصصی نور (نورمگز)، گوگل استفاده شده است و برای جستجوی کتابخانه‌ای از کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، نشریات منتشر شده از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷ (فارسی) و مقالات لاتین از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ استفاده شده است که تعداد آنها بیش از ۳۹ منبع بود که به دلیل همپوشی بسیار زیاد منابع با هم ۲۹ منبع به عنوان منابع اصلی انتخاب و مورد تحلیل اسنادی قرار گرفت.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های مطالعه، نابرابری آموزشی در کشورهای پیشرفته با کشورهای در حال توسعه متفاوت می‌باشد در کشورهای پیشرفته نابرابری فرصت‌های آموزشی اغلب حول محور تبعیض نژادی، خانواده کم درآمد و پر درآمد، سیاه پوست و سفید پوست و مهاجر و غیر مهاجر دور می‌زند و پس از این موارد، نابرابری آموزشی از نظر کیفیت آموزش و میزان ارائه خدمات آموزشی مورد توجه است. از نابرابری‌های آموزشی در کشورهای در حال توسعه می‌توان به نابرابری جنسیتی، عدم دسترسی به فضای آموزشی مناسب اشاره کرد. شهرستان‌ها و روستاها نسبت به مراکز استان‌ها به طور برابر از وجود معلمان و دبیران برخوردار نیستند. امکانات آموزشی (ساختمان، تجهیزات و غیره...) در مناطق روستایی و شهرستانی نسبت به مراکز استان‌ها بسیار ناچیز است و در مواردی نیز دور افتادگی مناطق و محرومیت فرهنگی و سواد پایین و همچنین دو زبانه بودن در گسترش نابرابری‌های آموزشی مؤثر بوده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر و چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، دستیابی به جایگاه نخست منطقه در اقتصاد، علم و فن‌آوری، برخورداری از دانش پیشرفته و نیروی برتر انسانی، بی‌شک با تلاش در جهت برخورداری آحاد جامعه از فرصت‌های برابر و فراهم کردن زمینه‌های مشارکت حداکثری در فرایند توسعه محقق خواهد شد.

کلمات کلیدی: آموزش، برابری آموزشی، نابرابری آموزشی، عدالت آموزشی

مقدمه

تغییرات و تحولات علمی، فنی و لزوم استفاده از نیروی انسانی با کیفیت، اهمیت و لزوم آموزش بیش از پیش مشخص می‌گردد. حق برخورداری از آموزش و پرورش به مفهوم

امروزه آموزش به عنوان یکی از توانمندترین ابزار برای پیشرفت انسان‌ها و سازمان‌ها مطرح است. با توجه به سرعت جریان

۱- دانشیار، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش، تهران، ایران - M.mohammadimehr@ajauims.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، قزوین، ایران - mahdiehmaleka1396@gmail.com

۳- کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه پیام نور آبدانان، ایلام، ایران - moradshahmoradi@ymail.com

۴- کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، تهران، ایران (*نویسنده مسئول)

آدرس الکترونیکی: saeedsheikhi2000@yahoo.com

شخصی برای رعایت اصول عدالت در رفتارهای روزانه فردی و اجتماعی است. این آموزش باید حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی باشد. با آموزش عدالت محور می توان به تغییر رفتار فردی رسید که به گسترش عدالت اجتماعی در جامعه منتهی خواهد شد (۵). دسترسی، کیفیت و توزیع آن بین گروه های دارا و ندار در کاهش نابرابری آموزشی بسیار مهم می باشد و باید به عنوان اولیتی سیاسی باشد (۶). آموزش به عنوان یکی از ارکان اصلی بهبود زندگی افراد فقیر اذعان شده است و نابرابری آموزشی یک مانع مهم در روند بهبود شرایط اقتصادی و نرخ رشد اقتصادی است (۷).

برابری آموزشی برای جوامعی که آموزش یک تعیین کننده حیاتی فرصت های زندگی می باشد یک واجب اخلاقی به شمار می رود. هنوز بعضی از مدیران در خصوص سرمایه گذاری آموزش مردمان بسیار نیازمند اکراه داشته و در مورد این که آیا این پول در نتایج آموزشی این دسته از دانش آموزان تفاوت ایجاد می کند بدبین هستند (۸). شکی نیست که توزیع عادلانه امکانات و فرصت ها برای اقشار محروم که از امکانات مالی محدود برخوردارند، یکی از آرمان های مطلوب یک جامعه تساوی خواه و عدالت طلب است و مسلم است که آموزش عالی می تواند یکی از کانال های مهم توزیع عادلانه امکانات و فرصت آموزشی های برای قشرهای بیشتری از جامعه باشد (۹). عدالت در محیط آموزشی برای فراگیران زمانی محقق می شود که از طریق درون داده ها و فرآیندهای جاری در محیط آموزشی، فراگیران قادر باشند به اهداف علمی و آموزشی، اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی دست یابند. برابری در بعد اول عدالت آموزشی بدین معنی است که وضعیت اقتصادی، اجتماعی و قومیتی یا شرایط جسمی نباید تاثیری در روند آموزش داشته باشد. عدالت آموزشی به معنی اختصاص منابع و توجه یکسان به همه افراد نیست، بلکه بر عکس به معنی اختصاص منابع و توجه متناسب با شرایط فراگیران است و از آن جا که شرایط فراگیران در دوره آموزشی بسیار متفاوت است. عدالت آموزشی

برخورداری از آموزشی است که از کیفیت مطلوبی برخوردار باشد و برخورداری یکسان همگان از آموزش و پرورش به منزله ای این که هر کس در داخل نظام آموزشی، فرصت و امکان توفیق مساوی داشته باشد، تلقی می شود. به همین جهت تمامی استراتژی که در زمینه ی همگانی ساختن آموزش و پرورش به کار می رود، یک هدف را دنبال می کنند و آن برخورداری برای همگان از فرصت های آموزش با کیفیت مطلوب می باشد. بدین منظور تلاش می شود تا فرصت های آموزشی یکسان را برای گروه آموزشی مختلف لازم های تعلیم فراهم سازند و موانع و محدودیت های طبقاتی، منطقه ای و جنسیتی را از میان بردارند (۱).

منظور از برابری آموزشی وجود فرصت های برابر آموزشی برای احاد جامعه است تا دور از هرگونه فشار مالی، اجتماعی یا فرهنگی خود را برای مشارکت فعالانه و همه جانبه در جامعه آماده سازد. تساوی فرصت های آموزشی به خودی خود یک هدف نیست بلکه وسیله ای برای کاهش نابرابری های اجتماعی و اقتصادی است. برابری در موفقیت و دسترسی دو مقیاس اساسی از برابری در فرصت ها و امکانات آموزشی است. برابری در دستیابی به موفقیت جنبه کیفی فرصت را منعکس می کند. از سوی دیگر برابری در دسترسی، جنبه کمی برابری فرصت را نشان می دهد (۲). تساوی آموزشی به معنای آن نیست که همگان به سطح واحدی از تحصیلات ارتقاء یابند، چرا که چنین چیزی به دلیل تفاوت های فردی عملاً غیر ممکن است (۳). مفهوم برابری فرصت های آموزشی مفهومی است نسبی که به تبع شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه در حال تغییر است و شامل برابری فرصت های آموزشی به معنی درون داد مساوی، برابری فرصت های آموزشی به معنی فرآیند مساوی و برابری فرصت های آموزشی به معنی برون داد مساوی می باشد (۴).

نابرابری مفهومی است که در مقابل برابری قرار می گیرد. هدف از آموزش عدالت محور، تقویت ارزش ها و ظرفیت های

ج) ایجاد امکانات و تدارکات ویژه برای گروه‌های محروم (۱۵). براساس این سه اصل فارل (Farrel)، در ارتباط با سیستم‌های آموزشی چهار نوع عمده برابری را مشخص نمود: الف) برابری در دستیابی. ب) برابری در درونداد. ج) برابری در پیامد و ۴) برابری تاثیرات آموزشی بر مراحل زندگی (۱۶)، ۱۷). لازمه ایجاد برابری فرصت‌ها در آموزش در دسترسی برابر به آموزش، دسترسی برابر به منابع‌های آموزشی و دسترسی برابر به منابع‌های آموزش باکیفیت است (۱۸).

برابری آموزشی، افقی یا عمودی است. برابری افقی در آموزش یعنی همان تعداد صندلی و کلاس و معلم و سایر امکانات آموزشی به نسبت جمعیتشان که شهرها معمولاً هست و روستاها هم باید داشته باشند. اما برابری عمودی، می‌گوید تفاوت‌ها را لحاظ کن و به نسبت فقر آموزشی، بیشتر روی روستاها سرمایه‌گذاری کن. نظام آموزشی ما از نظر ظاهری حتی برابری افقی را برآورده نکرده است چه رسد به برابری عمودی. و داستان بی‌برابری آموزشی در ایران بسیار عمیق‌تر است. برابری آموزشی یعنی حرکت از نظام آموزشی حافظه محور به نظام آموزشی رابطه محور. عبور از نظام آموزشی دانش محور به نظام آموزشی انسان محور. دستیابی به برابری عمودی پس از برابری افقی و تحول از نظام آموزشی مدرسه محور به نظام آموزشی جامعه محور، اهتمام به آموزش اندیشیدن نه آموزشی اندیشه و اهتمام به توانمندسازی نه دانشمندسازی (۱۹).

با توجه به مطالبی که مطرح شد، اهمیت برابری و عدالت آموزش عمومی و به خصوص آموزش پایه بیش از پیش روشن گردید. می‌توان گفت منظور از فرصت‌های آموزشی برابر، به معنی داشتن شانس مساوی کلیه لازم‌التعلیمان برای ورود به نظام آموزشی و برخوردارگی از معلمان، امکانات و فضای آموزشی مناسب است. با توجه به آنچه گفته شده پژوهش حاضر به بررسی برابری آموزشی به عنوان پازل ناتمام آموزش در قرن ۲۱ پرداخته است.

مستلزم شناسایی و ایجاد عدالت میان گروه‌های قوی و اقتصادی می‌باشد. بنابراین، عدالت آموزشی یکی از زیربنایی‌ترین ابعاد عدالت سازمانی است که می‌تواند، همه حوزه‌های آموزشی بالاتر را دچار تحول کند و زمینه بروز استعدادها و توانمندی‌ها را در سطح کلان فراهم آورد. عدالت به معنی شناخت انسان‌ها به صورت برابر و امکان احقاق حقوق برای تمامی افراد است. می‌توان گفت که پیشرفت جامعه امروز منوط به تحقق عدالت آموزشی است (۱۰). لذا عدالت آموزشی یکی از پرچالش‌ترین مباحث در آموزش است. ایجاد محیط یادگیری بدون استرس، رساندن دانش‌آموزان به رشد و بالندگی اجرای یکسان قوانین و مقررات آموزشی برای همه افراد و فراهم نمودن زمینه‌های رسیدن به مهارت و آمادگی برای بازار کار از مقوله‌های عدالت آموزشی می‌باشد (۱۱). بر این اساس، مهم‌ترین اصولی که بر مبنای آنها رعایت عدالت نتیجه‌گیری می‌شوند شامل تناسب بین دستاوردها با تلاش و سهمی که فرد داشته است می‌باشد؛ یعنی، میزان سهم و مشارکتی که فرد در تصمیم‌گیری‌های مربوط به خود و دیگران داشته است (۱۲). توزیع عادلانه امکانات آموزشی در نهادها از گسترده‌ترین و بحث‌برانگیزترین مباحث در حیطه علوم انسانی است. اهمیت بیشتر عدالت آموزشی نسبت به عدالت در سایر حوزه‌ها به دلیل تأثیرگذاری آن در طول زندگی می‌باشد. عدالت آموزشی نقش اساسی در افزایش اعتماد به نفس، آینده شغلی، پایگاه اجتماعی و اجتماعی شدن افراد دارد (۱۳). الدریدج (۱۴) معتقد است وجود عدالت آموزشی، می‌تواند منجر به ارتقای سطح عملکرد فراگیرانی گردد که دارای تفاوت‌های فردی در زمینه‌های مختلف هستند. عدالت آموزشی یکی از ابعاد عدالت سازمانی است. در جوامع مدرن، نظریه برابری آموزشی، ریشه در نظرات راولز (Rawls) (۲۰۱۵) دارد طبق نظر راولز، سه اصل برابری فرصت‌ها، در زمینه سیستم‌های آموزشی عبارتند از: الف) فراهم ساختن تسهیلات آموزشی برابر برای افراد واجد شرایط. ب) فراهم آوردن کمترین میزان آموزش برای هر فرد.

جدول ۱- عوامل نابرابری فرصت‌های آموزشی کشورهای پیشرفته

عناوین عوامل نابرابری فرصت‌های آموزشی
محور تبعیض نژادی
خانواده کم درآمد و پر درآمد
سیاه پوست و سفید پوست
مهاجر و غیر مهاجر
کیفیت آموزش
میزان ارائه خدمات آموزشی (۲۰)

متفاوت می‌باشد. با مروری بر تحقیقات خارجی درمی‌یابیم که نابرابری در کشورهای پیشرفته نیز در اشکال متفاوت وجود دارد. به عنوان مثال: هنوز شاهد این هستیم که در آمریکا برای افراد کم درآمد و غیر سفید پوست، آموزش پایین نسبت به افراد پر درآمد و سفید پوستان ارائه می‌شود و اینکه این افراد از خدماتی از قبیل: ورزش، موسیقی، فعالیت‌های فوق برنامه‌ای و ابتکار در هنر محروم هستند. اما در کشورهای در حال توسعه توجه عمدتاً معطوف به کمیت نابرابری فرصت‌های آموزشی در کشور را نشان می‌دهند (۲۰). در جدول شماره ۲ به تحقیقاتی که درباره عوامل نابرابری در ایران صورت گرفته می‌شود اشاره به صورت خلاصه اشاره می‌شود.

از دیگر نابرابری‌های آموزشی نابرابری فضای آموزشی است. فضای آموزشی با توجه به جمعیت دانش‌آموزان بصورت برابر بین شهرستان‌ها و مناطق استان‌ها وجود ندارد. عدم تعادل در توزیع ساختمان بصورت جمع تضادها ظاهر می‌شود، زیرا این دشواری خاص که از سوء مدیریت ناشی می‌شود در یک منطقه تورم و اتلاف منابع و در منطقه دیگر کمبود و نارسایی را موجب می‌شود. از یک سو تأمین منابع دشواری صورت می‌گیرد و از یک سوی دیگر از منابع موجود بصورت مطلوب استفاده نمی‌شود. شهرستان‌ها و مناطق آموزشی با توجه به جمعیت دانش‌آموزان به طور برابر از وجود معلمان و دبیران برخوردار نیستند و در مراکز استان‌ها بالاترین میزان نسبت معلم به دانش‌آموز وجود دارد بررسی نسبت معلم و شاگرد به ویژه

روش‌ها

مطالعه حاضر از نوع مروری بوده و در تدوین آن از جستجوهای اینترنتی با استفاده از موتورهای جستجوگر کلید واژه‌های برابری آموزشی، نابرابری آموزشی، عدالت آموزشی، در پایگاه داده‌های معتبر از جمله مگیران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (sid.ir)، ایراندک، مجلات تخصصی نور (نورمگز)، گوگل استفاده شده است و برای جستجوی کتابخانه‌ای از کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، نشریات منتشر شده از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷ (فارسی) و مقالات لاتین از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ استفاده شده که تعداد آنها بیش از ۳۹ منبع بود که به دلیل همپوشی بسیار زیاد منابع با هم ۲۹ منبع به عنوان منابع اصلی انتخاب و مورد تحلیل اسنادی قرار گرفت.

یافته‌ها

با توجه به یافته‌های این مطالعه، ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی، نیازمند بازبینی و اصلاح مبانی فلسفی سیاست‌گذاری‌های آموزشی و مبانی معرفت‌شناختی اجتماع است تا به این ترتیب از اثرهای غیرمستقیم اما نافذ این بنیادها در فرایند پیچیده ذهن پردازی، هنگام طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش مدرسه‌ای بکاهد. در مسیر تحقق آرمان‌های بلند عدالت طلبانه، یک ملت پیش از هر چیز باید این مفهوم را به درستی بشناسد، بستر مناسب فکری و فرهنگی برای استقرار یک نظام اجتماعی عدالت طلب را فراهم سازد و با انتخاب ساز و کاری متناسب، امکان دستیابی به آن را ارتقا دهد. تلاش برای ارتقای برابری در دسترسی و کیفیت خدمات آموزشی در مناطق مختلف کشور یکی از این ساز و کارها به شمار می‌رود (۲۰). در جدول ۱ به عوامل نابرابری فرصت‌های آموزشی کشورهای پیشرفته اشاره می‌شود.

مطالعات زیادی در داخل و خارج از کشور در زمینه عدالت و آموزش انجام شده است، و این نتایج نشان داده‌اند که نابرابری آموزشی در کشورهای پیشرفته با کشورهای در حال توسعه

جدول ۲- عوامل نابرابری در ایران طبق تحقیقات صورت گرفته

عوامل نابرابری در ایران

نابرابری جنسیتی در آموزش

فرصت‌های آموزشی در شهرستان‌ها و مناطق آموزشی برای دختران و پسران یکسان نیست

در بیشتر مناطق و شهرستان‌ها دانش‌آموزان پسر از فرصت‌های آموزشی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان دختر بهره‌مند می‌باشند.

تحقیقات داخلی نشان می‌دهد که فرصت‌های آموزشی برای دختران و پسران در کل کشور نابرابر است.

توجه به عدالت آموزشی بر اساس جنسیت، بیانگر این است که در صورتی عدالت آموزشی ادراک می‌شود که امکانات، تسهیلات و فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات برای یادگیری به صورتی برابر برای دانشجویان دختر و پسر فراهم شود.

این امر، نگرش خوشایندی در آنها نسبت به موقعیت یادگیری فراهم می‌کند مبنی بر اینکه که آنها در فرآیندهای یادگیری دارای فرصت‌های همسانی جهت رشد و ارتقای سطح دانش خود هستند و لذا انگیزه تلاش تحصیلی در آنها توسعه می‌یابد (۲۱).

آموزشی عواملی دیگر می‌تواند احتمال حضور به موقع کودکان ساکن در مناطق شهری از مناطق روستایی بیشتر است احتمال حضور به موقع کودکانی که تحصیلات والدین آنها متوسطه و بالاتر است نسبت به سایر کودکان بیشتر است. احتمال حضور به موقع در مدرسه برای کودکانی که والدین آنها مالک مسکن هستند از کودکان مورد مقایسه بیشتر است؛ حضور کودک در خانواری با درآمد بالاتر از خانوارهای حاضر در دهک اول درآمدی، احتمال حضور به موقع وی را در پایه متناسب افزایش می‌دهد. هر دو سیاست کاهش شیوع فقر و کاهش شدت فقر با دسترسی به موقع به آموزش و کاهش نابرابری فرصت رابطه مستقیم دارند. هر چه شیوع فقر و شدت فقر بیشتر کاهش پیدا کند، به طور متناظر احتمال دسترسی به موقع به پایه متناسب بیشتر شده و توزیع فرصت‌های آموزشی نیز منصفانه‌تر می‌شود (۲۳).

از طرفی وجود مسائلی از قبیل ساختمان و تجهیزات محدود و ناقص، فضاهای شلوغ‌تر از حد ظرفیت، عدم تناسب عرضه معلمان با میزان ثبت نام‌ها، عدم توازن منطقه‌ای در زمینه‌ی دسترسی به آموزش و حضور در مدرسه و همچنین مسائل کمی دیگری همچون افت تحصیلی و ترک تحصیل، نرخ ثبت نام‌ها و کمبود فضاهای کالبدی از جمله مسائلی هستند که بر برابری فرصت‌های آموزشی تأثیرگذار هستند (۲۴). سطح آموزش و توزیع کنونی آن پیامدهای مختلف همچون آموزش

در مراکز از تراکم جمعیت در کلاس‌های درس حکایت دارد. این واقعیت را نمی‌توان نادیده گرفت که در کلاس‌هایی که از لحاظ جمعیت متراکم و پر ازدحام است، اجرای برنامه‌های آموزش نمی‌تواند در وضع مطلوب باشد. از آنجایی که نظام برنامه‌ریزی اهمیت بسزایی در ایجاد تعادل در نواحی دارد، باید تلاشی در جهت نارسایی‌های نظام برنامه‌ریزی مناطق صورت گیرد. نظام برنامه‌ریزی تمرکز گرا بدون در نظر گرفتن توان‌ها و پتانسیل‌ها و نیز نیازها و خواسته‌های مناطق مختلف نمی‌تواند به صورت مفید و کارا عمل نماید. بنابراین با اصلاحاتی در نظام برنامه‌ریزی متمرکز و تبدیل آن به برنامه‌های ناحیه‌ای، می‌توان موفقیت و هماهنگی برنامه‌ها در سطوح مختلف ایجاد نمود و دیگر تصمیم‌گیری‌های مربوط به برنامه‌ها، خط مشی و مقررات و... در حیطه اختیارات قدرت مرکزی باقی نمی‌ماند. امروزه طرفداران رشد متوازن در مناطق مختلف یک کشور معتقدند قطب رشد پویا نه تنها نتوانسته است نابرابری منطقه‌ای را در کشورهای توسعه نیافته از بین ببرد، بلکه باعث تشدید آن شده است، لذا آنها ضرورت برنامه‌ریزی منطقه‌ای صحیح را برای رسیدن به توسعه متوازن توصیه می‌کنند. متعادل آنها معتقدند که هدف از یک توسعه باید ایجاد بهترین شرایط و امکانات برای توسعه جامعه در همه نواحی باشد و تفاوت زندگی بین ناحیه را به حداقل رساند و نهایتاً از بین ببرد (۲۲). علاوه بر جنسیت، فضای آموزش، امکانات آموزشی، منطقه

جدول ۳- نگاهی به توزیع فرصت‌های آموزشی در کل کشور

توزیع فرصت‌های آموزشی در کل کشور	
استان‌های تهران، خراسان رضوی، اصفهان و فارس	به لحاظ بهره‌مندی از زیرساخت‌های خاص سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در مقایسه با سایر استان‌ها، از نظر توسعه‌ی آموزشی در حال رشد هستند
استان‌های ایلام، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی	به دلیل فاصله با مرکز و انزوای جغرافیایی، از توسعه‌ی آموزشی مطلوب به دور مانده‌اند (۲۶)

ایجاد نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی تأثیرگذار بوده است (۲۷) و نتایج تحقیقات داخلی نیز از یک سو نشان از نابرابری‌های جنسیتی در بهره‌مندی از آموزش و پرورش داشته و از سوی دیگر نمایانگر تفاوت سهم مناطق شهری و روستایی از آموزش و پرورش است و در مواردی نیز دور افتادگی مناطق و محرومیت فرهنگی و سواد پایین و همچنین دو زبانه بودن در گسترش نابرابری‌های آموزشی مؤثر بوده است. در جدول ۳ به صورت خلاصه نگاهی اجمالی به توزیع فرصت‌های آموزشی در کل کشور شده است.

علت این مسئله را که بایستی در الگوهای رایج حاکم بر نظام برنامه‌ریزی کشور و به کارگیری الگوهای ناصحیح جست‌وجو کرد، بی‌تردید حاوی این نکته است که ناموزونی در سطح کلان به رسوخ فقدان توازن به درون استان‌ها و به تبع آن برهم خوردن تعادل در سطح استان و محرومیت برخی شهرستان‌ها منجر شده است (۲۶).

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج مطالعه حاضر می‌توان اذعان داشت، برابری فرصت‌های آموزشی، نگاهی عدالت خواهانه بهمراه دارد و به عنوان شاخصی مهم برای توسعه و پیشرفت جوامع محسوب می‌شود. بر همین مبنا، کلیه کشورها و بخصوص کشورهای در حال رشد درصدد ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی به آموزش و پرورش برای همگان هستند. با مطالعه تحقیقاتی که در زمینه نابرابری‌های آموزشی در خارج از ایران صورت گرفته است درمی‌یابیم که نابرابری‌های آموزشی بیشتر به دلیل تبعیض نژادی و یا سیستم ضعیف مدیریتی مراکز آموزشی رخ داده است و در مواردی نیز عامل ملیت و سکونت‌گاه بر

- شد. وقتی برابری آموزشی در یک سیستم آموزشی حاکم باشد فرهنگ آن جامعه متوازن و پایدار خواهد بود و در بستر این فرهنگ متوازن بالندگی فکری، اقتصادی، سیاسی و آموزشی رشد می‌کند (۲۸) دولت باید افزون بر تلاش برای گسترش همگانی آموزش، سیاست‌های تقاضا محور را نیز در دستور کار خود قرار دهد. یعنی با کمک کردن به خانوارهای زیر خط فقر و به طور مشخص اختصاص دادن کمک هزینه‌ها و لوازم آموزشی به خانوارهای زیر خط فقر، زمینه لازم را برای برابری فرصت و دسترسی همگانی به آموزش مهیا سازد. همچنین اثر مثبت نشان دهنده ضرورت توجه، میزان تحصیلات والدین بر احتمال حضور به موقع کودکان در مدرسه دولت به فعالیت‌های سوادآموزی والدین و آموزش کودکان در حکم والدین نسل بعد به منزله سیاستی برای افزایش تحرک میان نسلی در دسترسی به آموزش است با توجه به اینکه نتایج تحقیق نشانگر وجود نابرابری‌های آموزشی در بین دانش‌آموزان متعلق به طبقات اجتماعی- اقتصادی مختلف می‌باشد (۲۳) لذا افزایش سهم دولت در آموزش و پرورش، تخصیص اعتبارات بیشتر، ارائه یارانه‌های آموزشی برای طبقات پایین اجتماع، استفاده از بخش خصوصی و تلاش در جهت جذب کمک‌های مردمی، بسترسازی توانایی مدارس در کسب درآمد از درون مدرسه مثلاً فروش کارهای هنری دانش‌آموزان و استفاده از رهبران آموزشی اثربخش توصیه می‌شود. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی توجه بیشتری به مناطق محروم و متغیرهای تاثیرگذار و مهمتر بر نابرابری مناطق آموزشی مبذول نمایند (۲۹)
- راهکارهایی در جهت کاهش نابرابری فرصت‌های آموزشی**
- ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی در نقاط مختلف کشور یکسان.
- حمایت مالی از خانواده دانش‌آموزان مستعد.
- اعطای وام و کمک هزینه تحصیلی به دانش‌آموزان محروم.
- تشویق خصوصی سازی در آموزش.
- تدوین سیستم بودجه بندی مدارس دولتی بر اساس نیازسنجی.
- کاهش هزینه‌های والدین از طریق اعطای بورس تحصیلی.
- تهیه برنامه درسی متناسب برای زندگی روزمره دختران.
- نظام‌های آموزشی متنوع.
- توزیع عادلانه امکانات و فضاهای آموزشی بین مناطق مختلف و به خصوص در مناطق دور افتاده روستایی بر اساس ملاک محرومیت.
- حذف کلیشه‌های جنسیتی موجود در جامعه.
- تخصیص اعتبارات بیشتر به منظور احداث یا تعمیر و گسترش مدارس و نیز تجهیز آنها به امکانات رفاهی و بهداشتی مناسب، خصوصاً در مناطق محروم و دور افتاده روستایی.
- توزیع معلمان متخصص و آموزش دیده متناسب با سهم جمعیتی کودکان لازم‌التعلیم در بین مناطق و نواحی مختلف.
- ارائه تسهیلات لازم به معلمان این مناطق محروم جهت جلوگیری از انتقال آنان به مناطق دیگر.
- ارتقای علمی معلمان.
- عدم بکارگیری سرباز معلم در مناطق روستایی.
- آموزش نقش اساسی و سرنوشت ساز در جوامع بشری ایفا می‌کند و بر ابعاد و زمینه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد، از این رو می‌تواند عامل رشد و توسعه جامعه محسوب شود؛ جوامعی که هدف اساسی خود را توسعه اجتماعی و برقراری عدالت قرار داده‌اند، به امر آموزش و سرمایه گذاری در مورد نیروی انسانی به صورت عدالت محور توجه خاصی دارند. و می‌توان بیان کرد که فرصت مساوی به موقعیتی اطلاق می‌شود که در آن حتی افرادی که

دیگر می‌توان گفت آنها باید یک نظام اجتماعی، آموزشی و فرهنگی عدالت طلب و عدالت محوری مناسب با سطح فکر استقرار نمایند که امکان دستیابی تمامی افراد به آنها وجود داشته باشد و باعث ارتقا و پیشرفت شود، در پایان باید اذعان کرد برای توسعه‌ی مساوی و برابری در دسترسی، کمیت و کیفیت خدمات آموزشی در اقصی نقاط کشور تدابیر و تمهیداتی مناسب اتخاذ شود.

از پایگاه ثروت برخوردار نیستند، امکان تحرک اجتماعی را با توسل به تحصیل دارا می‌باشند. به عبارت دیگر، بدون در نظر گرفتن جنسیت، پایگاه اجتماعی، موقعیت نژادی و امثال آن، بتوانند به طور مساوی از امکان دست‌یابی به پایگاه اجتماعی بالایی برخوردار شوند. در نهایت می‌توان به مسئولان دولتی این چنین گوشزد کرد که فرصت‌های برابر آموزشی را ایجاد کنن و همچنین مبانی فلسفی و سیاست‌های آموزشی، مبانی معرفت‌شناختی را بازبینی و آنها را اصلاح کنند، از سوی

References

- 1- اسماعیل سرخ جعفر. نابرابری‌های آموزشی و نابرابری‌های فضایی در بعد قومی و منطقه‌ای (مطالعه موردی دوره ابتدایی استان آذربایجان غربی)، فصلنامه تعلیم و تربیت ۱۳۸۶، ۲۳(۳)، ۶۴-۷۸.
- 2- Tomul, E. Educational Inequality in Turkey: An Evaluation by Gini Index. *Journal of Education and Science*. 2011, 2(14), 36-47.
- 3- روشن احمدرضا. توزیع فرصت‌های آموزشی در آموزش عالی. مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی ۱۳۸۵، ۴(۱۹)، ۷۶-۸۳.
- 4- بابادی عکاشه زهرا، شریف سید مصطفی؛ جمشیدیان عبدالرسول. تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان. فصلنامه رفاه اجتماعی ۱۳۸۷، ۱۰(۲۸۷)، ۳۰۵-۳۱۷.
- 5- Mosafa N. The role of education injusticesubstantiation, learning justice. *Second Meeting in Strategic Thinking*. 2011; 233-236.
- 6- Rolleston, C. James, Z. & Aurino, E. Exploring the effect of educational opportunity and inequality on learning outcomes in Ethiopia, Peru, India, and Vietnam. *Background Paper for the UNESCO Education for All Global Monitoring Report*. Retrieved from <http://www.younglives.org.uk/content/exploring-effect-educational-opportunity-and-inequality-learning-outcomes-Ethiopia-Peru>. 2013.
- 7- Rodríguez-Pose, A. Tselios, V. Inequalities in income and education and regional economic growth in Western Europe. *The annals of regional science*, 2010. 44(2), 349-375.
- 8- Levin, Henry.M...The economic payoff to investing in educational justice. *Educational researcher*, 2008, Vol. 38, no.1, pp.5-20.
- 9- توسلی غلامعباس. جامعه‌شناسی و آموزش و پرورش. تهران: علم؛ ۱۳۸۶.
- 10- Samadi, S., Golmohammadi, A., & Khosravi, E. Educational justice in police forces learners. *Development*, 2012, 7(25), 79-90. [In Persian]
- 11- Sanagoo, A., Nomali, M., & Juybari, M. Explaining educational justice in medical science students. *Horizon of Medical Education Development Journal*, 2011. 4(3), 39-44. [In Persian]
- 12- Golparvar, M. The relationship between ethic and educational justice with avoiding of fraud. *Ethics in Science and Technology*, 2010. 5(1&2), 57-66. [In Persian].
- 13- Yargholi B. Students' Experience of Instructors' Justice: A Phenomenological Study. *Educ Strategy Med Sci*. 2014; 7(4): 265-272.
- 14- Eldridge C Principals leading for educational equity: Social justice in action. *Doctoral Dissertation, University of Maryland*. Retrieved from <http://drum.lib.umd.edu/handle/1903/1266>, 2012.
- 15- Rawls, J, A Theory of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015.
- 16- Faral, Donald B, Multiple Imputation for Nonresponse Surveys. New York.Wiley, 1999.
- 17- Chang, M, Spheres of justice within schools: Reflections and evidence on the distribution of educational goods. *Social psychology of education*, 2014, 9: 97-118.
- 18- Lazenby, H, "What is Equality of Opportunity in Education?" *Theory and Research in Education*, 2016, 14(1): 65-76
- 19- هاشم‌خانی میثم؛ هاشم‌خانی نفیسه. توسعه و برابری آموزشی کودکان، اولین کنفرانس توسعه و برابری آموزشی، دانشگاه شریف، ۳ و ۴ آبان ۱۳۹۳.
- 20- قاسمی ابوزر، بررسی میزان نابرابری فرصت‌های آموزشی در استان ایلام، مجله علمی تخصصی پژوهش‌های علوم انسانی ۱۳۹۲، سال چهارم، شماره ۱۷، ۹۷-۱۲۰.
- 21- شفیع‌پور فرهاد، قدیمی فینی طاهره. رابطه بین بهره‌گیری از فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در تدریس با عدالت و اعتماد آموزشی ادراک شده. فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی ۱۳۹۵، سال هفتم، شماره اول، ۱۴۴-۱۲۷.
- 22- نظم‌فرحسین، بخشی آمنه. سنجش نابرابری فضایی در برخورداری از شاخص‌های آموزشی با استفاده از روش تاپسیس (مطالعه موردی: استان خوزستان). دو فصلنامه برنامه‌ریزی مطالعات آموزشی ۱۳۹۳، دوره ۳، شماره ۶، ۱۱۵-۱۳۴.
- 23- ایونوری اسمعیل، محمدی علیرضا. تبیین و اندازه‌گیری شاخص فرصت انسانی در آموزش ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی خانواده و پژوهش ۱۳۹۶، ۱۴(۳)، ۶۹-۹۰.
- 24- موسوی غلامرضا. بررسی میزان نابرابری فرصت‌های آموزشی دوره‌های تحصیلی ابتدایی و راهنمایی استان ایلام. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول، ۱۳۸۸.
- 25- Trabelsi, S, Regional inequality of education in Tunisia: an

evaluation by the Gini index. Region ET Developpement. 2013, 9(11), 95-117.

۲۶- زارعی یعقوب، تحلیل نابرابری‌های آموزشی در بعد منطقه‌ای (مطالعه موردی شهرستان‌های استان هرمزگان)، پژوهش نامه فرهنگی هرمزگان ۱۳۹۶، شماره ۱۴، ۷۹-۹۹.

۲۷- شیرکرمی جواد، بختیارپور سعید. ارزیابی نابرابری‌ها در دستیابی به فرصت‌های آموزشی: با مطالعه موردی مقطع ابتدایی شهرستان دهلران. فصلنامه آموزش و ارزشیابی، ۱۳۹۳؛ ۷(۴۶): ۴۱-۵۸.

۲۸- طاهرنژاد علیرضا، امینی‌زار سیمین، یزدی هادی. برابری آموزشی. سومین کنفرانس

ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، ۱ و ۲ آذر ۱۳۹۷

۲۹- رافعتی رضا، شهرکی پور حسن، نظم فتاح. شناسایی ابعاد و مولفه‌های نابرابری‌های آموزشی از دیدگاه مدیران آموزشی و دانش‌آموزان مناطق آموزشی شهر مشهد به منظور ارائه مدل مدیریتی مطلوب. فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی، سال نهم، ۱۳۹۷؛ شماره ۴(۳۶): ۱۵۰-۱۲۲.

Educational Equality: An Unfinished Puzzle of Education in the 21st Century

Mojgan Mohammadi Mehr¹, Mahdiyeh khosravi², Morad shahmoradi³, Saeed Sheikhi^{4*}

Abstract

Introduction: Educational equality is a process that all practitioners are thinking about and want to put it in their supervised environment. The purpose of this study is to investigate educational equality as an unfinished puzzle in the 21st century.

Methods: The present study is a review type in which keywords such as educational equality, educational inequality and educational justice have been used in academic databases such as Magiran, Scientific Databases of Jihad University (sid.ir), IranDoc, Noor specialized magazines (Noormags) and Google and for library search, books, theses, publications published from 1385 to 1397 (Persian) and Latin articles from 2008 to 2016 have been used which numbered more than 39 sources, and due to overlapping only 29 sources have been selected and analyzed as the main sources.

Results: According to the findings of the study, educational inequality varies from developed to developing countries. In developed countries, inequality of educational opportunities often revolves around racism, low income and high income families, blacks and whites, immigrant and non-immigrant and then, educational inequality is considered in terms of quality of education and the amount of provided educational services. Educational inequalities in developing countries can be attributed to gender inequality and lack of access to appropriate educational space. Towns and villages do not have equal teachers compared to provincial centers. The educational facilities (buildings, equipment, etc.) in rural and urban areas are very low in comparison to provincial centers, and in some cases, outlying of the areas and cultural deprivation and low literacy and also bilingualism are effective in developing inequality.

Conclusion: According to the findings of the present study and the perspective of the Islamic Republic of Iran on the horizon of 1404, reaching the region's leading position in economics, science and technology, enjoying advanced knowledge and superior human resources will undoubtedly be achieved by striving to provide the community with equal opportunities and the basis for maximum participation in the development process.

Keywords: Education, Educational equality, Educational inequality, Educational justice

1- Associated Professor, Paramedical Department, AJA University of Medical Science, Tehran. Iran. M.mohammadimehr@ajaums.ac.ir

2- M. A in Curriculum Development, District Education, ghazvin, Iran mahdiehmaleka1396@gmail.com

3- Master of General Psychology Department of Education, PNU, Abdanan, Ilam, Iran.moradshahmoradi@ymail.com

4- (*Corresponding Author) M. A in Curriculum Development, District Education 15, Tehran, Iran.

E-mail: saeedsheikhi2000@yahoo.com.